

אלגברה ב2

© ארזים

14 ביוני 2017

1 הרחבות אי־פרידות טהורות

יש לנו הרחבה L/K סופית. המעלה שלה היא $[L : K] = \dim_K L$, מעלת הפרידות שלה היא $[L : K]_s = |\text{Emb}_K(L, \bar{K})|$. נוסיף עוד מושג כזה:

הגדרה 1.1 מעלת האי־פרידות של ההרחבה היא

$$[L : K]_i = \frac{[L : K]}{[L : K]_s}$$

ראינו בשיעור שעבר שזה תמיד חזקה של $p = \text{char} K$ (אם המציין הוא אפס אז זה בוודאות 1).

הגדרנו גם שההרחבה L/K תיקרא אי־פרידה טהורה אם $[L : K]_i = [L : K]$.

טענה 1.2 יהי K שדה עם איפיון $p > 0$. התנאים הבאים שקולים לכך שההרחבה L/K אי־פרידה טהורה.

1. לכל $\alpha \in L$ יש $\nu > 0$ עם $\alpha^{p^\nu} \in K$.

2. לכל $\alpha \in L$ מתקיים $\text{irr}(\alpha, K) = x^{p^n} - a$ עבור $a \in K$, $n \geq 0$.

3. יש יוצרים של L/K , $\alpha_1, \dots, \alpha_r$, שעבורם $\alpha_i^{p^{\nu_i}} \in K$.

הוכחה: $3 \Rightarrow 1$: ברור.

$1 \Rightarrow 3$: אם יש $\alpha \in L$, נקבל $\alpha = f(\alpha_1, \dots, \alpha_r)$, באשר f פולינום עם מקדמים מתוך K . ניקח $\nu = \max \nu_i$, ואז $\alpha^{p^\nu} = f(\alpha_1^{p^\nu}, \dots, \alpha_r^{p^\nu})$ ועכשיו

$$\alpha^{p^\nu} \in K \text{ ולכן } \alpha_i^{p^\nu} = \left(\alpha_i^{p^{\nu_i}}\right)^{p^{\nu-\nu_i}} \in K$$

$1 \Rightarrow 2$: אם $\nu \geq 0$ הוא מינימלי עם $\alpha^{p^\nu} \in K$, אזי $g(x) = x^{p^\nu} - \alpha^{p^\nu} \in K[x]$. כל המחלקים שלו הם מהצורה $(x - \alpha)^r$, שהוא לא פולינום בשדה אם $r \neq 0$ בשדה. לכן $p \mid r$. מצד שני, אם $r = pr'$ כאשר $p \nmid r'$ אזי $(x - \alpha)^r = (x^p - \alpha^p)^{r'}$ וזה שוב בשדה אם ורק אם $\alpha^p \in K$. באינדוקציה, אם $\alpha^p \in K$ וכן $p \nmid r'$, אזי בהכרח $\alpha^{p^k} \in K$ לכן הפולינום המינימלי של α , שמחלק את $(x - \alpha)^{p^\nu}$, חייב להיות מהצורה $(x - \alpha)^{p^n}$ כנדרש. $2 \Rightarrow 1$: ברור.

לבסוף נוכיח שקילות בין 1 לבין אי פרידות טהורה. ראינו שאם ν גדול מספיק אזי KL^{p^ν}/K פרידה. לכן אם L/K אי פרידה טהורה אזי עבור ν גדול מספיק $KL^{p^\nu} = K$. לכן 1 אכן שקול לאי פרידות טהורה. ■

מסקנה 1.3 אם $L_1/K, L_2/K$ הרחבות אי פרידה טהורות, אזי גם L_1L_2/K אי פרידה טהורה, וגם אם יש $K \subseteq L \subseteq E$ אזי E/K אי פרידה טהורה אם ורק אם $E/L, L/K$ אי פרידות טהורות.

משפט 1.4 תהי L/K הרחבה סופית. אזי יש פירוק $K \subseteq E \subseteq L$ כך שהרחבה L/E אי פרידה טהורה והרחבה E/K פרידה. ■

הוכחה: נסמן E את אוסף האיברים של L שהם פרידים מעל K . אזי זו הרחבה פרידה של K , וודאי. בנוסף, עבור ν גדול מספיק, $E \subseteq L^{p^\nu} E$ פרידה מעל E , ולכן פרידה גם מעל K - לכן מוכלת בתוך E . לכן $E = EL^{p^\nu}$, כלומר L/E אי פרידה טהורה, וסיימנו. ■

משפט 1.5 תהי L/K הרחבה סופית ונורמלית. אזי יש $K \subseteq K_i \subseteq L$ כך שהרחבה K_i/K אי-פרידה טהורה, והרחבה L/K_i פרידה (ולכן גלואה). ■

הוכחה: נסמן $G = \text{Aut}_K(L)$, ויהי $K_i = L^G$. אזי L/K_i גלואה עם חבורת גלואה G (מהלמה של ארטין ומכך שמתקיים $[L : K_i] \geq [L : K_i]_s$). אם יש $\sigma : K_i \rightarrow \bar{K}$ כן שמתקיים $\sigma|_K = \text{Id}$, נרחיב את σ להעתקה $\hat{\sigma} : L \rightarrow K$, $\hat{\sigma}|_{K_i} = \sigma$. כיוון שהרחבה L/K נורמלית, $\hat{\sigma} : L \rightarrow L$ ולכן $G \rightarrow \hat{\sigma}$ ולכן $G = \text{Id}$ ולכן $\hat{\sigma}|_{K_i} = \text{Id}$. קיבלנו כי $\text{Emb}_K(K_i, \bar{K}) = \{\text{id}\}$ ואז K_i/K אי פרידה טהורה. ■

הגדרה 1.6 שדה K נקרא משוכלל (perfect) אם כל הרחבה סופית שלו היא פרידה.

דוגמאות

1. שדות באיפיון אפס.
2. שדות סופיים.

2 עקומים אליפטיים

2.1 בעיית הלוגריתם הדיסקרטי

הבעיה ניקח חבורה G וניקח איבר $g \in G$. בהינתן איבר $h \in \langle g \rangle$, נרצה למצוא מספר n עבורו $g^n = h$. לרוב מסמנים $m = \log_g h$, או $m = \text{ind}_g(h)$ עבור $|m|$ המינימלי שמקיים את זה.

דוגמה פרוטוקול Diffie Hellman Key Exchange. כולם יודעים מה החבורה G ומה האיבר $g \in G$ (כולל הסדר שלו, n). שני הצדדים ייקראו אליס ובוב. אליס בוחרת את $0 < a < n$, ובוב בוחר $0 < b < n$. אליס מחשבת את $A = g^a$, ובוב מחשב את $B = g^b$. אליס מחליפה ביניהם את A, B בערוץ תקשורת גלוי. כעת, אליס מחשבת את B^a , ובוב מחשב את A^b , וכעת לשניהם יש את g^{ab} , ואי אפשר לגלות את המספר הזה רק מהאזנה לתקשורת הגלויה ולמידע הגלוי לכל (אם בעיית הלוגריתם הדיסקרטי בחבורה היא "קשה מספיק"). g^{ab} הוא המפתח שתואם כאן בפרוטוקול.

כעת נרצה לדון בקושי של הבעיה. בחבורות כמו $G = \mathbb{Z}/m\mathbb{Z}$ או $\mathbb{R}^*$, $\mathbb{C}^*$, זה קל. יש חבורות שבהן זה קשה (או לפחות, לא יודעים שזה קל): למשל $\mathbb{F}_p^*$ - האלגוריתם הטוב ביותר שידוע בחבורה זו הוא יותר גרוע מפולינומיאלי (אבל יותר טוב מאקספוננציאלי). אנחנו נבנה כעת עקום אליפטי E , ולכל שדה K תהיה לנו חבורה $E(K)$ אבלית. בהינתן למשל $P \in E(\mathbb{F}_p)$ קל לחשב את $nP = \underbrace{P + \dots + P}_n$, אבל אין אלגוריתם מהיר לחשב את n מתוך nP .

עקום אליפטי הוא עקום שהוא גם חבורה. חוק החבורה בו גיאומטרי, ואין קשר לאליפסות.

הגדרה 2.1 נניח שכל השדות שלנו K הם מאיפיון שאינו 2 או 3. בהנתן $f \in K[x]$, ממעלה 3, המשוואה

$$E = \{y^2 = f(x)\}$$

מגדירה עקום אליפטי אם אין לפולינום f שורשים כפולים. לכל $K \subseteq L$ נגדיר

$$E(L) = \{x, y \in L^2 \mid y^2 = f(x)\}$$

דוגמה נראה כמה עקומים, ואת המימוש שלהם על $\mathbb{R}$. נדבר על $y^2 = x^3 - x$ על $y^2 = x^3 + x$, ועל $y^2 = x^3 - 3x + 3$. העקומים מוצגים באיורים 1, 2, 3.

נצטמצם מעתה למקרה $y^2 = x^3 + Ax + B$ (שהוא למעשה המקרה הכללי דרך החלפת משתנים).

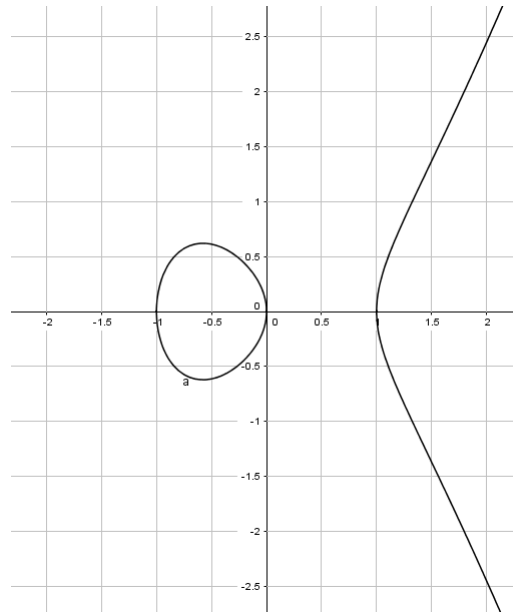
טענה 2.2 לפולינום f אי שורשים כפולים $\iff \Delta f = 4A^3 + 27B^2 \neq 0$ $\iff$ העקום $\{(x, y) \mid y^2 = f(x)\} \subseteq \mathbb{C}^2$ הוא חלק, משמע הנגזרת שלו לא מתאפסת, כלומר אם $y^2 = f(x)$ אזי לא מתקיים $f'(x) = 0$ וגם $y = 0$.

כעת נדון בחוק החבורה. בהינתן שתי נקודות $P, Q \in E$, נעביר ביניהן קו ישר L , ובגלל המשוואה שנתונה לנו ממעלה שלישית, הוא יחתוך את העקום בנקודה אחת נוספת בדיוק. נסמנה R . נשקף אותה סביב ציר x , ונקבל נקודה R' . כעת נגדיר $P + Q = R'$ (כמו באיור 4). כדי לחבר את P עם עצמה נעביר את המשיק ונעשה את אותה פעולה (מוצג באיור 5). מה נעשה כעת אם שתי הנקודות שנרצה לחבר הן באותו ערך x ? נצטרך לשנות משהו. נוסף נקודה O "באינסוף" ואז

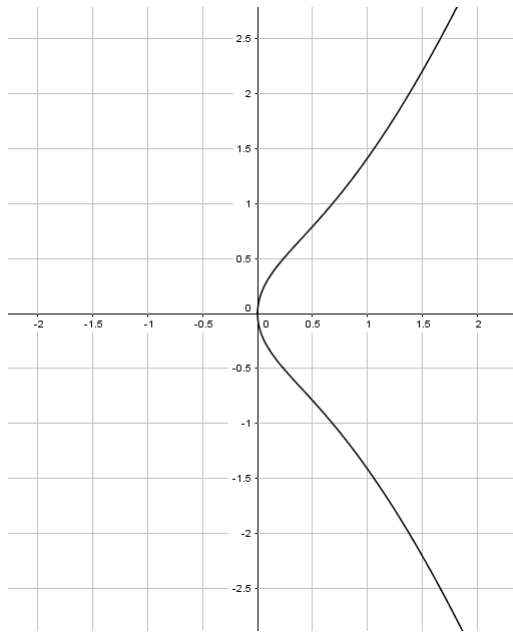
$$E(K) = \{(x, y) \mid y^2 = f(x)\} \cup \{O\}$$

נגדיר את O להיות האפס של החבורה, ואז החוקים שהגדרנו $P + Q + R = O$ וכן $P + (-P) = O$ כאשר $-P$ היא השיקוף של P סביב ציר x (במקום (x, y) זה הנקודה $(x, -y)$). בקורס בפונקציות מרוכבות 2 רואים:

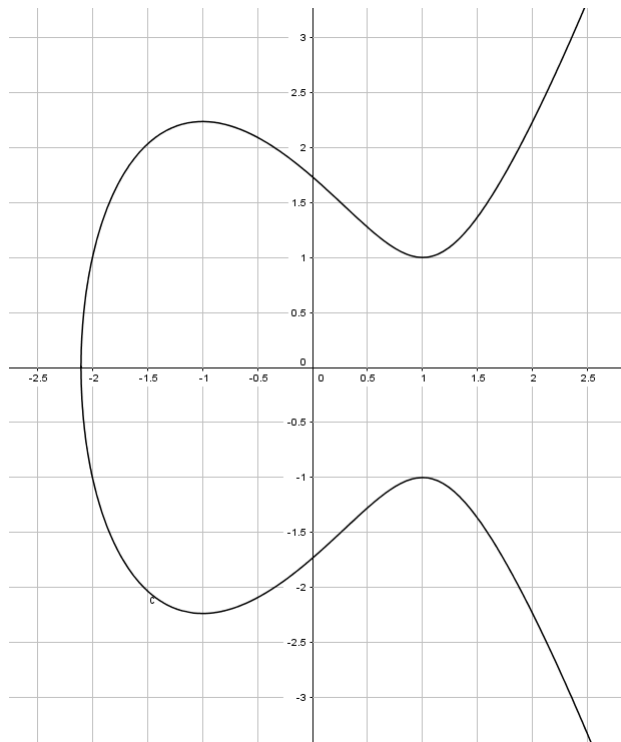
$$E(\mathbb{C}) \cong \mathbb{C}/\mathbb{Z}^2 \cong \mathbb{T}^2$$

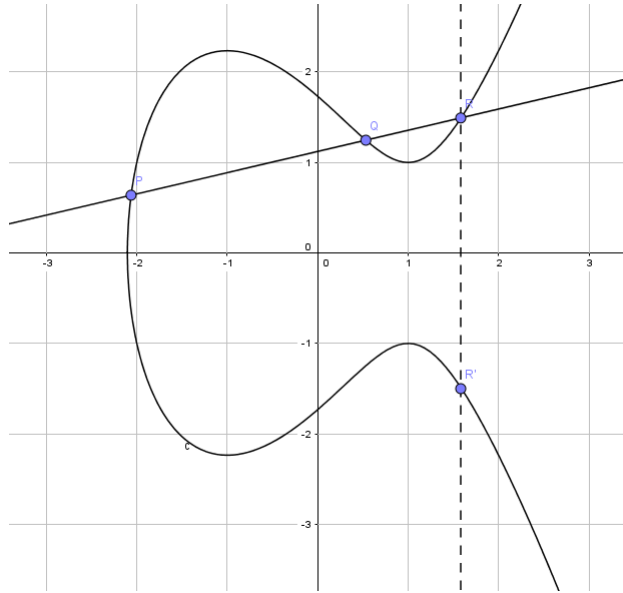
איור 1: העקום האליפטי $y^2 = x^3 - x$

איור 2: העקום האליפטי $y^2 = x^3 + x$

איור 3: העקום האליפטי $y^2 = x^3 - 3x + 3$

איור 4: חוק החבורה: $P + Q = R'$

נוסחאות אם $P_1 = (x_1, y_1)$, $P_2 = (x_2, y_2)$ (כאשר $x_2 \neq x_1$) ואז הישר L הוא

$$y - y_1 = \underbrace{\frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1}}_{\lambda} (x - x_1)$$

נחתוך בין L, E :

$$(\lambda(x - x_1))^2 - x^3 + Ax + B = (x - x_1)(x - x_2)(x - x_3)$$

וכעת צריך להשוות מקדמים כדי למצוא את x_3 מהמקדם של x^2 :

$$-\lambda^2 = x_1 + x_2 + x_3$$

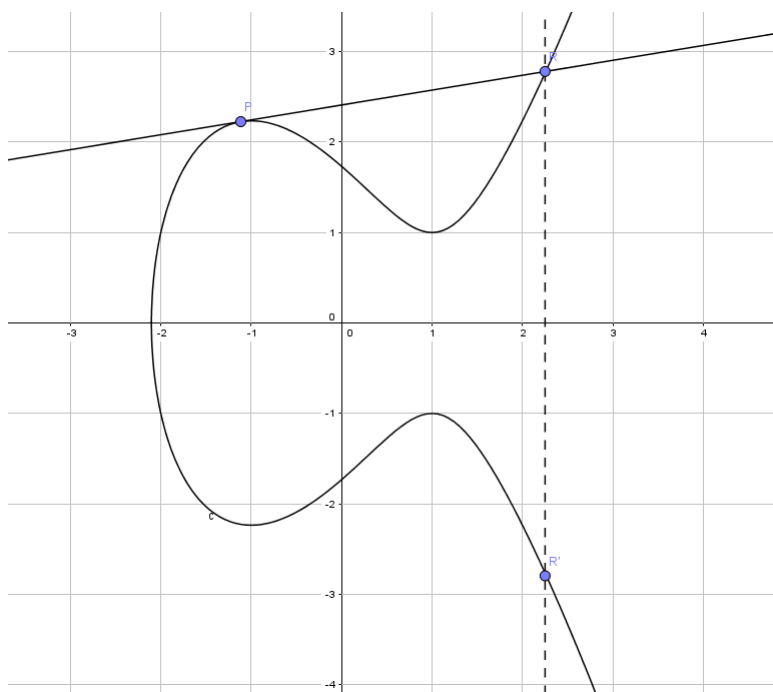
והנה לנו

$$x_3 = -x_1 - x_2 - \lambda^2$$

מכאן כמובן

$$y_3 = y_1 + \lambda(x_3 - x_1)$$

ומכאן $R = (x_3, y_3)$ לכן $P + Q = (x_3, -y_3)$.

איור 5: חוק החבורה: $P + P = R'$